

Trpimir, franački vazal i hrvatski vladar (o. 845. - o. 864.)

Kozjak, Marijan

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:435380>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

MARIJAN KOZJAK

TRPIMIR, FRANAČKI VAZAL I HRVATSKI VLADAR (o. 845. – o. 864.)

Završni rad

Pula, rujan, 2018. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

MARIJAN KOZJAK

TRPIMIR, FRANAČKI VAZAL I HRVATSKI VLADAR (o. 845. – o. 864.)

Završni rad

JMBAG: 0303058279, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij jednopredmetne povijesti

Predmet: Uvod u hrvatski srednji vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska povijest srednjeg vijeka

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Jurković

Pula, rujan, 2018. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani, Marijan Kozjak kandidat za prvostupnika diplomskog studija povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

student

U Puli, 24. rujna 2018.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Marijan Kozjak dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Trpimir, hrvatski vladar i franački vazal (o. 845. – o. 864.)* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 24. 9. 2018.

Potpis

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Hrvatske zemlje prije Trpimira	2
2.1. Kneževina u Dalmaciji	3
2.2. Kneževina između Save i Drave.....	3
2.3. Neretljanska kneževina	4
3. Dolazak Trpimira na vlast	5
4. Trpimirovi ratovi	6
5. Odnosi sa Crkvom	8
6. Društveni razvoj	10
7. Nasljednici	11
8. Zaključak	14
9. Popis literature	15
10. Sažetak	16
11. Summary	18

1. Uvod

Trpimirova vladavina je uvelike pomogla stvaranju samostalnosti hrvatske države u srednjemu vijeku. Svojom je kneževinom vladao gotovo samostalno i od nje učinio jezgru budućeg kraljevstva.¹ Pri ostvarivanju političke slobode i samostalnosti vješto je iskoristio slabljenje carstva na istoku – Bizanta, na zapadu – Franačke, kao i slabljenje Venecije za vrijeme saracenskih napada na obale Sredozemlja. Njegovu su vojnu moć potvrđivale pobjede nad Bizantincima kod Zadra, kao i velika pobjeda protiv Bugara u sjeveroistočnoj Bosni.² On nije bio samo snažan državnik i ratnik, već i vladar koji se nastojao okružiti obrazovanim ljudima te je bio sklon kulturnom djelovanju. Pružio je utočište čuvenom benediktincu Gottschalku koji doduše bio na Zapadu osuđen kao heretik, ali je isto tako pozvao i montecassinske benediktince koji su u Hrvatskoj širili obrazovanje i za to doba najnaprednije načine uzgajanja poljoprivrednih kultura. Za svoje je središte odabrao grad Klis podno kojeg je, u Rižinicama tim benediktincima dao sredstva i zemlju za izgradnju samostana. Smatra se utemeljiteljem narodne dinastije nazvane prema njemu: Trpimirovići.³ Premda je imao tri sina, Petra, Zdeslava i Mutimira, naslijedio ga je Domagoj, vladar nepoznata roda. U ovome završnom radu se neću osvrnuti samo na Trpimira i njegovu vladavinu nego ću pisati i o političkoj situaciji i knezovima koji su prethodili njegovoj vlasti. Nekoliko će riječi biti o njegovim nasljednicima.

¹ Trpimir, Macan, *Hrvatska povijest*, Zagreb: Matica hrvatska, 1995., 19. str.

² *Na ist. mj.*

³ *Na ist. mj.*

2. Hrvatske zemlje prije Trpimira

Nakon propasti Avarskog Kaganata, Hrvati su prebivali na području južne Panonije, Dalmacije i Neretve. Na ovim su prostorima s vremenom nastale kneževine, Donjopanonska, Dalmacija i Neretvanska kneževina. Svaka od njih će utjecati na stvaranje budućeg Hrvatskog kraljevstva.

Ponekad su se kneževine međusobno sukobljavale, tako nam je primjerice poznat sukob između knezova Ljudevita Posavskog i Borne iz Dalmacije. Tijekom franačke vladavine na području Dalmacije i Liburnije provodila se stroga centralizacija uprave.⁴ Ustanku je prethodilo veliko nezadovoljstvo prema vlasti, posebice prema markgrofu Furlanije, Kadalohu.⁵

Godine 818. kod cara Ludovika, kasnije nazvanog Pobožni, sastali su se predstavnici obaju knezova.⁶ Pristaše Ljudevita iznijeli su pred cara prigovore na postupke markgrofa, no car se nije previše obazirao. Revoltiran takvim carevim stavom, Ljudevit se odlučuje na ustanak koji je podignuo iduće godine na proljeće.⁷ Ustanak se rasplamsao i proširio se gotovo do Salzburga. Ljudevit je u ljetu iste godine, dakle 819. poražen u Karantaniji, ali je uspio pobijediti Bornu kod Siska. Franci su također kao i knez Borna prije njih bili nemoćni u borbi na močvarnome tlu. Slijedeće godine car šalje nove tri vojske, no one su se također vratile neobavljena posla.⁸

S vremenom je Ljudevit izgubio svoje saveznike te se u bezizlaznoj situaciji morao skloniti najprije kod „srpskog plemena“ za koje se sa sigurnošću ne zna što su zapravo oni po etničkom smislu bili, a zatim kod novog dalmatinskog kneza Vladislava koji je naslijedio Bornu. Ustanak je napokon ugušen 822. kada ga je na prijevaru dao ubiti Bornin ujak Ljudemisl.⁹

Premda Trpimir nije vladao svim trima navedenim kneževinama, kao uvod u njegovu vladavinu reću ću u nastavku rada nekoliko riječi o njima.

⁴ Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada, 1994., str. 17.

⁵ *Na ist. mj.*

⁶ Neven Budak – Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb: Školska knjiga, 2006., str. 103.

⁷ *Na ist. mj.*

⁸ *Na ist. mj.*

⁹ Budak, *Prva stoljeća Hrvatske...*, str. 18.

2.1. Kneževina u Dalmaciji

U osnivanju Dalmatinske kneževine, kasnije Hrvatske, uvelike je pridonijelo pokrštavanje njezinih vladara i stanovništva. Razdoblje o pokrštavanju Hrvata pripada njezinoj najstarijoj povijesti i još uvijek nema konačnog odgovora na neka vrlo važna pitanja.¹⁰ Glavna su pitanja izvorni materijali kojim se nastoji osvijetliti ovo razdoblje. Pokrštavanje Hrvata provodilo se na različite načine. Neki su znanstvenici kristijanizaciju datirali prema sarkofagu Ivana Ravenjanina, drugi prema krstionici kneza Višeslava, dok su treći prema vremenu gradnje crkvice sv. Križa u Ninu.¹¹ Povjesničar Ferdo Šišić smatra, a historiografkinja Nada Klaić se s njime slaže, da je pokrštavanje Hrvata krenulo za vrijeme kneza Trpimira. U prilog toj činjenici ide kasno osnivanje Ninske biskupije, za vrijeme Trpimira u 9. stoljeću.¹²

Hrvatski su knezovi bili od samih početaka u vrlo teškom položaju. Njihova je kneževina bila ujedno i prijatna moćnom Bizantskom Carstvu na Jadranu. Zbog toga je razloga otpala potpora Borne Ljudevitu Posavskom u već spomenutom ustanku protiv furlanskog markgrofa Kadaloha i cara Ludovika.¹³ O obavezama kneza za vrijeme Borne prema Franačkom Carstvu ne znamo ništa, pretpostavlja se da se sastojala u davanju vojne pomoći i nekom određenom danku.¹⁴ Bornu je kako sam već spomenuo naslijedio Vladislav koji je po svemu sudeći bio njegov unuk ili nećak. O Vladislavu se vrlo malo zna. O njemu su pisani izvori vrlo oskudni. Pretpostavlja se da je i poznata Višeslavova krstionica iz njegovog vremena. No, Nada Klaić navodi kako nova istraživanja pokazuju možda suprotno jer način kako je ona pravljena nije iz toga razdoblja, nego kasnijeg.¹⁵ Vladislava je naslijedio mnogo poznatiji Mislav, o čijem djelovanju saznajemo iz mletačke kronike Ivana Đakona. Mislava je naslijedio Trpimir.

2.2. Kneževina između Save i Drave

Poslije pada Avarskog Kaganata krajem 8. stoljeća, nestalo je vlasti koja je ujedinjavala Slavene koji su živjeli na području međuriječja Drave i Save. Avarski

¹⁰ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb: Globus, 1990., str. 42.

¹¹ *Na ist. mj.*

¹² Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku...*, str. 44.

¹³ *Isto*, str. 46.

¹⁴ *Na ist. mj.*

¹⁵ *Isto*, str. 45.

Kaganat srušio je Karlo Veliki, a ta mu je pobjeda omogućila stvaranje pogranične Donjopanonske kneževine na čijem su čelu bili domaći knezovi.¹⁶ Granice nisu bile posve jasne i najviše je nedoumica upravo u njezinom nazivu. Donjopanonskom kneževinom se osim prostora između Drave i Save sa središtem u Sisku, nazivao i prostor sjeverno od Drave sa središtem u Blatnom gradu na Balatonu (Blatno jezero). Pretpostavlja se da je granica za vrijeme Ljudevita Posavskog sezala do Beograda i obuhvaćala na zapadu barem dio današnje istočne Slovenije, a da se na jugu prostirala do Kupe i Save.¹⁷

Nakon sloma Ljudevitovog ustanka veći su dio tog prostora 829. osvojili Bugari, ali su ga Franci ponovno vratili desetak godina kasnije. U nastupajućim desetljećima je taj prostor i Bugarima i Francima bio teritorijalno zanimljiv, pa je to bio prostor na kojemu su se često sukobljavali. Poslije podijele Franačkog Carstva ovim je područjem vladao relativno stabilan mir, sve do provale i naseljavanja Ugra krajem 9. i početkom 10. stoljeća.

2.3. Neretljanska kneževina

Prostor između Neretve i Cetine naselila su različita slavenska plemena. Njih su suvremenici nazivali Morjani, Neretljani ili Pagani.¹⁸ Prema novijim toponomastičkim istraživanjima, Neretljanima su osim prostora između Cetine i Neretve, pripadali i priobalni otoci na tome području (Brač, Hvar, Korčula), kao i Vis te poluotok Pelješac koji su izgubili u 10. stoljeću. Unatoč činjenici da je ovo bila za ondašnje političke prilike relativno mala zemlja, slavenska su plemena uspjela nametnuti vlast brojnijem romanskom stanovništvu i slobodno gusariti Jadranom sve do kraja 8. stoljeća. Glavni prihodi za njihovo gospodarstvo dolazili su dakle od gusarenja. Njihovu gusarsku djelatnost najviše su osjećali Mlečani pa nije čudno da o gusarskim djelovanjima Neretljana najviše podataka crpimo iz kronike Ivana Đakona.¹⁹ On primjerice spominje događaj koji se zbio oko 835. god. kada su Neretljani smaknuli gotovo svu posadu jedne mletačke lađe jer ovi nisu platili danak za prolaz njihovim djelom obale. Neretljani su za svoje doba bili stvarni gospodari Jadrana, posebice njezinog središnjeg djela. Zbog svoga položaja bizantski su carevi

¹⁶ Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 99.

¹⁷ *Na ist. mj.*

¹⁸ Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku...*, str. 52.

¹⁹ *Isto*, str. 53.

više važnosti pridavali njihovoj kneževini nego Dalmaciji, ponajviše iz razloga što su im omogućavali redovite prihode od ubiranja poreza na plovidbu.²⁰

3. Dolazak Trpimira na vlast

Dolaskom Trpimira na vlast 845. godine, zasjele je na hrvatsko prijestolje prva i jedina domaća dinastija, Trpimirovići. Ova je dinastija vladala Hrvatskom s prekidima sve do kraja 11. stoljeća. Priznavao je vrhovništvo italskog kralja i franačkog cara Lotara, ali je unatoč tome vladao svojom kneževinom gotovo kao suvereni vladar.²¹ Trpimir je za svoje središte odabrao Klis, gdje je imao svoj dvorac. Razlog da izabere Klis za prijestolnicu nije bio slučajan. Bila je to ključna utvrda jer je s jedne strane otvarala veze s obalom, dok je s druge strane omogućavala prodor u zaleđe.²² U Trpimirovo vrijeme još uvijek nije bio ustaljen postupak nasljeđivanja prijestolja, pa je stoga utvrda bila u njegovom vlasništvu samo tijekom njegova života. Nije bila privatni posjed.²³

Razdoblje njegove vladavine je zapravo razdoblje početka državno-političke povijesti Hrvatske. Za razliku od ranijih knezova, njegovo je razdoblje vlasti ostavilo ponešto prvorazrednih materijalnih i pisanih spomenika te vrlo vrijednih sekundarnih, narativnih podataka o njemu i tadašnjoj Hrvatskoj. Iz tih se izvora ogleda poprilično jasna slika iz koje se vidi njegova snaga, ugled i moć, kao i njegove raznovrsne djelatnosti.²⁴

U vrijeme Trpimira počinje dakle doba čvršćeg oblikovanja i osamostaljivanja ranosrednjovjekovne hrvatske države. Prijašnji knezovi u ratovima su djelovali gotovo uvijek pod pokroviteljstvom ili na poziv franačkih careva, Trpimir je mogao vojno djelovati gotovo samostalno.²⁵ Glavni je razlog tomu slabljenje Carstva, jer su u Franačkoj rasle tenzije između trojice braće Karla Ćelavog, Lotara i Ludviga

²⁰ *Isto*, str. 55.

²¹ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb: Narodne novine, 1925., str. 330.

²² Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 107.

²³ *Na ist. mj.*

²⁴ *Na ist. mj.*

²⁵ *Na ist. mj.*

Bavarskog oko nasljeđivanja prijestolja koje je ostavio njihov otac Ludovik Pobožni.²⁶ Sporazum o podjeli Carstva i sustavu nasljeđivanja postignut je 843., dakle samo dvije godine prije dolaska Trpimira na vlast. Carstvo više nije bilo monolitno, već tako podijeljeno da je mogućnost novih obračuna među nasljednicima Ludovika Pobožnog neprestano tinjala.

U izvorima je Trpimirove vladavine sačuvano i nekoliko imena zanimljivih lokaliteta. Oni su bili poveznicom u odnosima Trpimira i Crkve, o čemu će biti više riječi sljedećim poglavljima. Važno je napomenuti da su ti lokaliteti bili obično na nekom od mjesta gdje je već u rimsko doba postojala neka građevina.²⁷ Politiku održavanja antičkih reprezentativnih građevina na takvim lokalitetima su vodili i njegovi prethodnici koji su, kako se pretpostavlja, željeli naglasiti kontinuitet dobrih odnosa i s Rimskom Crkvom i s Franačkim Carstvom kao nasljednicima starog Rima.

4. Trpimirovi ratovi

Godinu dana nakon dolaska na vlast, pokrenuo je Trpimir pohod na „narod Grka“. Ovakav nam je opis ostavio benediktinac Gottschalk koji se skrivao na dvoru hrvatskog kneza zbog optužbe za herezu. Naime, on je propovijedao predestinaciju, prema kojoj nam je svima u životu sve unaprijed određeno i suđeno.²⁸ Pretpostavlja se da je Trpimir upravo na Gottschalkov nagovor krenuo u rat protiv Splita ili Trogira. On izvještava, sukladno svojem nauku, da će Trpimir izvojevati pobjedu po tome što su njegovi konji prije sukoba bili veseli i nestrpljivi da što prije krenu u bitku.²⁹ Kako doznajemo, Trpimir je izvojevao pobjedu, čime je ojačao svoju vlast na ovom djelu Jadrana. Gottshalkov boravak na Trpimirovu dvoru dok ga je tada progonila gotovo čitava Europa jasan je pokazatelj samostalnosti kneževine.

Pred sam kraj svoje vladavine Trpimir je bio uvučen u veliki sukob s bugarskim kanom Borisom. Kako bi shvatili kako je uopće došlo do ovoga sukoba, moramo se

²⁶ Ivo Goldstein – Borislav Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb: Novi liber, 2006., 135. str.

²⁷ Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 109.

²⁸ Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb: Školska knjiga, 1972., str. 19. Problem ovakvog naučavanja je bio u tome da onaj koji je određen za spasenje ne mora činiti nikakva dobra djela u svom životu.

²⁹ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb: Školska knjiga, 1975., str. 225.

vratiti nekoliko desetaka godina unazad. U sukobu braće oko franačkog prijestolja svaki od njih je tražio svoje saveznike. Tako je Ludvig Bavarski sklopio savez 832. s Bugarima koji nije dugo potrajao.³⁰ Tim savezom njemu je pripao zapadni dio Donjopanonske kneževine, dok su Bugari dobili današnju Slavoniju i Srijem.³¹ Na nagovor Karla Ćelavog, uz pozamašnu svotu, bugarski kan Boris kreće 853. u pohod na Ludviga Bavarskog, odnosno na njegov zapadni dio Donjopanonske kneževine.³² Istočnofranački kralj je u ovom ratu izišao kao pobjednik, unatoč tome što su se Borisu pridružili i Panonski Hrvati. Ne znaju se sa sigurnošću razlozi Borisovog skretanja na jug i njegovog napada na Hrvatsku. Možemo izvući nekoliko pretpostavki o tome. Jedan od razloga bi mogao biti politički interes obojice vladara za istim teritorijem, dakle Trpimira i Borisa za područje sjeveroistočne Bosne gdje se sukob vjerojatno i dogodio. Drugi bi razlog mogao biti namjera kana da svoj poraz u srazu s Ludvigom Bavarskim ublaži osvajanjem Hrvatske.³³ Prema navodima bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta, rat je završio mirovnim sporazumom (razmjenom darova) nakon kojeg Bugari poučeni negativnim iskustvom izbjegavaju sukobe s Hrvatima.³⁴ Trpimir je izvojevao veliku pobjedu čime je na dulje vrijeme osigurao sjevernu granicu Hrvatske.³⁵

Trpimir I. se u ratovima koje je vodio pokazao kao vrstan i sposoban vojskovođa. Pobjedama protiv snažnih protivnika kao što su bizantski namjesnik u Dalmaciji i vladar snažne Bugarske kneževine on je dokazao da su Hrvati spremi samostalno nastupati na međunarodnoj političkoj sceni toga vremena, posebice u jugoistočnoj Europi.

³⁰ Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara...*, str. 334.

³¹ *Na ist. mj.*

³² Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku...*, str. 230.

³³ Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara...*, str. 335.

³⁴ *Na ist. mj.*

³⁵ Priklanjamo se takvoj interpretaciji događaja premda bi se rat s kanom Borisom mogao kronološki smjestiti i u vrijeme vladavine kneza Domagoja. U tom bi slučaju, tada već kralj, Boris Mihajlo mogao napasti Hrvatsku kao saveznik bizantskog cara Bazilija I. No, o takvoj mogućnosti historiografija nije i još uvijek ne uzima ozbiljnije u obzir.

5. Odnosi sa Crkvom

Knez je bio pobožan vladar, kao što su međutim bili i ostali kršćanski vladari toga vremena, ili se javnosti barem predstavljali kao takvi. Jednom je za života hodočastio u Čedad (Cividale), koji je bio funkcionalnim središtem Akvilejske patrijaršije.³⁶ Ondje su se čuvale moći svetaca i rukopis *Evandjelja* svetog Marka, za koji se vjerovalo da ga je on osobno napisao.³⁷ Iz jednog rukopisa sastavljenom u Čedadu možemo saznati da su ondašnji redovnici Trpimira oslovljavali s *domno Tripimero*. Ovaj naslov pokazuje koliko je bio cijenjen i poštovan na ovim franačkim prostorima – Furlanskoj marki i Akvilejskoj patrijaršiji.

Trpimir je nastavio dobre veze sa Splitom koje je započeo njegov prethodnik Mislav. On je poklonio splitskoj Crkvi posjede u zaleđu Klisa, što je bio prvi znak smirivanja odnosa na hrvatsko-dalmatinskoj granici poslije sukoba koji se vodio početkom njegove vladavine.³⁸ Važno je naglasiti da se kršćanstvo širilo među Hrvatima i iz dalmatinskih gradova u kojima ono nikada nije, za razliku od njihova kontinentalnog zaleđa, zamrlo.³⁹

O odnosu kneza Trpimira i Crkve najbolje nam govori njegova darovnica. O njezinoj autentičnosti postojalo je i još uvijek ima dosta sumnji i dvojbi u hrvatskoj historiografiji.⁴⁰ Iz istinite povijesne jezgre možemo zaključiti da je Trpimir obdario splitskog biskupa, darovavši mu crkvicu sv. Jurja na Putalju.⁴¹ Dokaz za povijesnu točnost teksta, odnosno da potječe iz 9. stoljeća, govore njegova analiza i sadržaj, te imena serva od kojih mnoga nisu bila kršćanska. Brojni kritičari koji su zagovarali ideju da je darovnica u potpunosti falsifikat, navode kako je nemoguće da je tako moćan i snažan vladar raspolagao s malom količinom srebra i zlata, jer je u darovnici navedeno kako je knez posudio od splitskog nadbiskupa pozamašnu svoju za izgradnju benediktinskog samostana u Rižinicama.⁴² Stvarno stanje u ranosrednjovjekovnoj državi Hrvatskoj je u to vrijeme bilo takvo jer rudarstvo nije postojalo pa su nalazišta plemenitih metala ostajala neiskorištena, a i zlatarski su zanati opstali tek u rudimentarnim oblicima pa nije čudno da Trpimir nije raspolagao

³⁶ *Isto*, str. 331.

³⁷ *Na ist. mj.*

³⁸ Neven Budak, *Hrvatska povijest od 550. do 1100.*, Zagreb: Leykam International, 2018., str. 170.

³⁹ Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 111.

⁴⁰ *Isto*, str. 109.

⁴¹ Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest...*, str. 20.

⁴² Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, str. 109.

vlastitim novčanim sredstvima. Uostalom, u ono je vrijeme samo Bizantsko Carstvo raspolagalo velikim novčanim sredstvima, zahvaljujući ponajviše rudnim bogatstvima koja je znalo iskoristiti te snažnoj trgovini preko Bliskog istoka i kasnije preko Carigrada. Hrvatski su vladari tek odlukom bizantskog cara Bazilija I. da im se plaća danak, dobili postojeće izvore novčanih prihoda u zlatu. Iz svega navedenog se i tvrdnje o Trpimiru kao slabu vladaru jer nije raspolagao zlatom i srebrom znanstveno odbacuju kao neargumentirane pretpostavke.

Najjače argumente koji su išli u prilog vjerodostojnosti darovnice iznijela je analiza Olje Perić.⁴³ Ona je ustanovila da postoje dva jezična sloja darovnice, te da se onaj stariji prepoznaje u eshatokolu i peticiji.⁴⁴ U peticiji se ističe kako je splitska Crkva *metropolis pene per totum regnum Croatorum*, što je važan dokaz o autentičnosti teksta, jer se u to vrijeme upotrebljavao izraz *regnum Croatorum*, dok se u razdoblju za koje kritičari smatraju da potječe darovnica, dakle 12. stoljeće, upotrebljavao izraz *regnum Croaite et Dalmatie*.⁴⁵

Bilo bi pomalo neracionalno razmišljati kako Trpimir nije znao da Gottschalka traže car i papa. Bio je dakako upoznat s cijelom njegovom situacijom, međutim samog kneza je po svemu sudeći dojmilo Gottschalkovo snažno uvjeravanje i pobožnost.⁴⁶ Odlučio je zato pozvati pravovjerne benediktince iz najuglednijega njihova samostana, Montecassina, u svoju kneževinu i sagraditi im ranije spomenuti samostan u Rižinicama. Kako saznajemo splitski se nadbiskup nije protivio njihovom dolasku, već je novčanim sredstvima pomogao u izgradnji samostana.⁴⁷ Postoje pretpostavke da su i ranije već postojali benediktinski samostani u Hrvatskoj, kao na primjer samostan u Kapitulu kraj Knina, ali oskudni arheološki nalazi i pisani izvori ne pružaju potvrdu o njihovim postojanjima u 9. stoljeću.⁴⁸

Premda se, dakle, svi navedeni momenti suradnje Trpimira s Crkvom mogu tumačiti kao izraz njegove iskrene vjerske opredijeljenosti, oni se moraju sagledati i kroz prizmu Trpimirova osjećaja za pragmatičnost u vođenju vanjske i unutarnje politike. Tako se njegovo hodočašće u Čedad mora promatrati i kao putovanje i posjet vazalnog kneza susjednoj graničnoj pokrajini (marki) Franačkog Carstva, a

⁴³ *Isto*, str. 110.

⁴⁴ *Na ist. mj.*

⁴⁵ *Na ist. mj.*

⁴⁶ Neven Budak, *Knezovi, kraljevi, biskupi*, Zagreb: Slobodna Dalmacija, 1995., str. 43.

⁴⁷ *Isti, Hrvatska povijest od 550. do...*, str. 171.

⁴⁸ *Na ist. mj.*

benevolentan odnos prema heretiku Gottschalku kao prema učenom savjetniku u trenutku pokretanja osvajačkog pohoda na susjedni teritorij Bizantskog Carstva (temu Dalmaciju). Suradnja s biskupom Splita prilikom osnivanja benediktinskog samostana u Rižinicama svakako ima osnove u smislu razvoja suradnje sa splitskom Crkvom, ali i u razvoju jezgre visokoobrazovanih svećenika i stručnjaka raznih profila koji su rado služili u kancelariji njegova dvora u Klisu, što je uostalom historiografija odavna prepoznala i vrednovala.

6. Društveni razvoj

U priobalnom dijelu Hrvatske gradovi su naslijedili kontinuitet društvenih odnosa antike. Takav je gradski način života, za razliku od unutrašnjosti, bio uglavnom pošteđen rušilačkih naleta u seobama različitih plemena, od Vizigota, Ostrogota i Avara pa do Slavena i Hrvata. Iz tih razloga u 9. stoljeću još uvijek ponegdje u priobalnim gradovima možemo pronaći zapise o posjedovanju robova.⁴⁹ Tako je primjerice splitski biskup na svome posjedu imao određeni broj njih. Razloge posjedovanja robova leži u činjenici da je splitska Crkva zadržala društvene odnose koji se prevladavali u Bizantskom Carstvu.⁵⁰ Odgovor na pitanje kako su hrvatski seljaci postajali robovima se još uvijek u nedostatku pisanih izvora ne može u cijelosti pružiti. Hrvatski su vladari nakon Trpimira, a i prije njega, imali običaj darivati Crkvi određeni broj ljudi. Takvi ljudi su se nazivali servima, što iz značenja same riječi možemo razaznati da je bila riječ upravo o robovima.⁵¹

Unatoč činjenici da je Split, kao i njegova biskupija u vrijeme prvih knezova pripadao Bizantu, zanimljiva je činjenica da su hrvatski knezovi imali uglavnom vrlo dobre odnose s njegovim biskupima. Oni su već nakon kneza Borne premjestili svoju prijestolnicu bliže Splitu i samoj jadranskoj obali.⁵² Razlozi su višestruki: promjena dinastije, želja vladara da budu mnogo bliže crkvenog središta, rodovski posjedi, te privlačnost i same Salone, koja je doduše već tada bila gotovo cijela u ruševinama, ali se na njezinu istočnom rubu počinje formirati i graditi – hrvatski Solin.

⁴⁹ Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 118.

⁵⁰ *Na ist. mj.*

⁵¹ *Isto*, str. 112.

⁵² *Na ist. mj.*

7. Nasljednici

Trpimir je nakon svoje smrti uspostavio dinastiju koja je vladala Hrvatskom sve do kraja 11. stoljeća. No, trebalo je proći još neko vrijeme da bi se ona ustoličila i ustalila na hrvatskom prijestolju. Za sobom je ostavio trojicu sinova: Petra, Zdeslava i Mutimira.⁵³ Pretpostavlja se međutim da je ime Petar bilo krsno ime jednog od dvojice braće, pa se tako može reći da je zapravo imao dva sina.⁵⁴ Ni jedan od njih međutim nije naslijedio slavnoga oca, već je to bio vjerojatno njegov dalji(?) rođak.

Bio je to Domagoj koji je na vlast došao 864. i premda dio povjesničara pretpostavlja da je potjecao negdje s prostora Neretljanske kneževine, o kraju njegova domicila se ne zna ništa.⁵⁵ Njegov dolazak na prijestolje nije bio dobro prihvaćen, posebice od strane Trpimirovih sinova i njihovih pristaša. No, učvršćujući i držeći vlast on je svaku pobunu ugušio, a s buntovnicima se obračunavao na najokrutniji način.⁵⁶ Trpimirovi sinovi su pobjegli u Bizant i ondje čekali pravu priliku da se vrate na vlast. U njegovo su vrijeme Saraceni već bili prisutni na obali Jadrana (držali su Bari) i sve su se češće zalijetali na istočnojadransku obalu, što je njegovoj kneževini predstavljao veliki problem jer je sve više cvala trgovina na Jadranu. No, gusarenjem se tada nisu bavili samo Saraceni...

Usporedno s jačanjem trgovine jačalo je i gusarstvo na obali, zbog čega je najviše patila sve Venecija.⁵⁷ Stoga je dužd Urso Patricijak prekinuo mir koji je sklopljen još za vrijeme Mislava. Domagoj je tek uspostavio vlast te nije bio u mogućnosti krenuti u sukob većih razmjera pa je s duždom sklopio mir poslavši u Veneciju taoce kao jamstvo. Svjetsku je slavu Domagoj ipak stekao u ratu sa Saracenicima. Kao vazal italskog kralja i franačkog cara Ludovika II. odazvao se njegovu pozivu i s njim je odnio odlučujuću pobjedu nad Saracenicima u Bariju. 871. godine.⁵⁸ U nastojanjima da ponovno zavlada dalmatinskom obalom, car Bazilije I. prenuo je flotu na istočni Jadran kako bi pustošili dalmatinske gradove dok je Domagoj u odsutnosti. Kao odgovor na ta zaplotnjačka pustošenja, Domagoj je

⁵³ Ferdo Šišić, "Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., sv. 13 (1914.), str. 13.

⁵⁴ Budak, *Hrvatska povijest od 550. do...*, str. 190.

⁵⁵ *Isto*, str. 191.

⁵⁶ Šišić, "Genealoški prilozi...", str. 10.

⁵⁷ *Na ist. mj.*

⁵⁸ Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku...*, str. 62.

odgovorio napadima 872. god. na bizantske podanike, Mlečane. S Mlečanima je do kraja života neprestano ratovao tako da ga je kroničar Ivan Đakon prozvao najgorim knezom Slavena.⁵⁹

Domagoj je za sobom ostavio nekoliko sinova, međutim njih je prognao Zdeslav, Trpimirov sin koji se 879. vratio u Hrvatsku potpomognut carem Bazilijem.⁶⁰ Ovakav razvoj događaja nam govori da se poprilično promijenila situacija na međunarodnoj sceni –slabila je vlast Franaka, a jačala Bizanta. Dolaskom Zdeslava i jačanjem bizantskog utjecaja stanovnici istočnojadranske obale su se morali u velikoj mjeri odreći unosnog gusarstva. Zbog tog razloga nasljednik velikog Trpimira I. nije dočekan s velikim oduševljenjem, ali je njegovim dolaskom došlo do važne promjene na području porezne politike Carstva. Odlukom Bazilija I. dalmatinski su gradovi, umjesto njihovom strategu, plaćali poreze Zdeslavu i ostalim vladarima Sklavinija u zaleđu tih gradova.⁶¹ Ovim su potezom hrvatski vladari došli do važnih sredstava za jačanje svoje vlasti.

Zdeslava je naslijedio Branimir, koji ga je najvjerojatnije dao smaknuti već godinu dana nakon što je Zdeslav došao na vlast. Razloga za urotu je bilo nekoliko. ; Osim što je došao na vlast potpomognut carem na istoku, sve se više udaljavao od Franaka i pape. Na vlasti je sada ponovno bio čovjek koji nije pripadao rodu Trpimirovića. I za njega se također ne zna točno odakle je potekao. Pretpostavka je da je to bilo zaleđe Zadra, negdje s područja Ravnih kotara.⁶² Branimir je tijekom svoje vladavine činio upravo suprotno od svoga prethodnika. Okrenuo se Karolinzima, odnosno Karlu Debelom i naravno papi.⁶³ U papi Ivanu VIII. Branimir je našao snažnog saveznika na međunarodno-političkoj sceni. Za njegove vladavine Hrvati nisu ratovali pa se ona u historiografiji ocjenjuje kao mirno i prosperitetno razdoblje. Štoviše, papa ga je, kao i njegov narod, na Spasovo 879. na svetoj misi u Rimu javno blagoslovio, što je prema tadašnjem shvaćanju bilo priznavanje neovisnosti.⁶⁴

Branimir nije imao sinove, te ga je na prijestolju nakon smrti naslijedio Trpimirov drugi sin Mutimir, čime je ponovno na prijestolje došao pripadnik loze

⁵⁹ *Na ist. mj.*

⁶⁰ *Isto*, str. 63.

⁶¹ *Isto*, str. 64.

⁶² Budak – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 116.

⁶³ Budak, *Hrvatska povijest od 550. do...*, str. 194.

⁶⁴ Budak, – Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka...*, str. 117.

Trpimirovića.⁶⁵ Njegovim se dolaskom konačno ustalila dinastija koja je vrlo vjerojatno bez prekida vladala sve do smrti posljednjih kraljeva, Dmitra Zvonimira 1089. i Stjepana II. 1091. godine.

⁶⁵ Budak, *Hrvatska povijest od 550. do...*, str. 195.

8. Zaključak

Prvi korak prema samostalnosti ranosrednjovjekovne države Hrvatske bila je vladavina Trpimira I., rodonačelnika dinastije koja je prema njemu nazvana Trpimirovići. Mnogi njegovi prethodnici su to bezuspješno pokušavali, kao primjerice Ljudevit Posavski. On nije doduše vladao potpuno samostalno, ali mu se zbog političkih okolnosti u tadašnjoj Europi otvorila ta mogućnost. Na zapadu je sve više slabilo Carstvo koje je ostavio znameniti Karlo Veliki svojim sinovima, dok se na istoku događala teška ikonoklasička kriza koja je znatno oslabila Bizantsko Carstvo. Znamenitim je pobjedama protiv bizantskog namjesnika u Dalmaciji i vojske koju je poslao bugarski knez ili kan Mihajlo Boris, pokazao, odnosno dokazao da je on sa svojim Hrvatima spreman samostalno nastupati na tadašnjoj međunarodnoj sceni. Kao i ostali kršćanski vladari toga doba nastojao je imati vrlo dobre odnose sa Crkvom i njezinim poglavarima. Tom je odnosu pogodio i sve veći autoritet i snaga papinstva je jačala upravo u njegovo vrijeme. Za razliku od ranijih hrvatskih knezova, o njemu postoje prvorazredni izvori, koji nam govore o njegovoj snažnoj aktivnosti na unutarnjo- i vanjskopolitičkoj sceni. Održao je i učvrstio svoju vlast, koju su kasnije, uz malo veće poteškoće, njegovi sinovi i nasljednici vratili u svoje ruke. Najpoznatiji izvor o Trpimiru zasigurno je njegova darovnica splitskom biskupu i njegovoj biskupiji. U modernoj su se historiografiji javljale mnoge kontroverze oko njezine autentičnosti i vjerodostojnosti, jer je sačuvana u kasnijim prijepisima. Problem je predstavljalo njezino datiranje, jer se istraživanjima otkrilo da pronađen prijepis darovnice potječe iz 12. stoljeća. No, pojedini znanstvenici su uspjeli svojim velikim zalaganjem dokazati kako je ona barem što se tekstualnog djela tiče autentična. Dokazano je da izrazi koji su se koristili u darovnici potječu iz Trpimirovog doba. Knez Trpimir ostao je u povijesti Hrvata, a možda i okolnih naroda zapamćen kao snažan i moćan vladar sklon suradnji s visokoobrazovanim ljudima svog vremena – benediktincima i visokim crkvenim klerom. Takav se odnos vidi i u pružanju utočišta tadašnjem najtraženijem izopćeniku Zapada, učenom benediktincu i heretiku Gottshalku. Svoje pravovjerje je ipak pokazao pozvavši montecassinske benediktince i sagradivši im uz pomoć kuma, splitskog biskupa, Petra samostan u Rižinicama, mjestu gdje je bila antička vila rustica, podno svojega dvora u Klisu. Taj je darovani samostan, kao i autentičnost same darovnice na koncu i potvrđena pronalaskom natpisa na kojem piše da je samostanska crkva podignuta “za (života) kneza Trpimira”.

9. Popis literature

- 1) Budak, Neven, "Hrvatska u vrijeme Trpimira", *Kaštelanski zbornik*, sv. 3 (1993.), str. 58-63.
- 2) Budak, Neven, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1994.
- 3) Budak, Neven, *Knezovi, kraljevi, biskupi*, Zagreb: Slobodna Dalmacija, 1995.
- 4) Budak, Neven, *Hrvatska povijest od 550. do 1100.*, Zagreb: Leykam International, 2018.
- 5) Budak, Neven – Raukar Tomislav, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- 6) Goldstein, Ivo – Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb: Novi liber, 2006.
- 7) Klaić, Nada, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb: Školska knjiga, 1972.
- 8) Klaić, Nada, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb: Školska knjiga, 1975.
- 9) Klaić, Nada, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb: Globus, 1990.
- 10) Macan, Trpimir, *Hrvatska povijest*, Zagreb: Matica hrvatska, 1995.
- 11) Margetić, Lujo, "Krsni list hrvatske države (Trpimirova darovnica) i međunarodni položaj Hrvatske države narodnih vladara", *Starine HAZU*, knj. 62 (2004.), str. 1-42.
- 12) Sirotković, Hodimir, "Darovnica kneza Trpimira izdana u Bijaćima 852. godine (državnopravna analiza u povodu 1140. obljetnice)", *Kaštelanski zbornik*, sv. 3 (1993.), str. 49-57.
- 13) Šišić, Ferdo, "Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*; n. s., sv. 13 (1914.), str. 1-93.
- 14) Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb: Narodne novine, 1925.

10. Sažetak

Trpimirova vladavina je uvelike pomogla stvaranju samostalnosti hrvatske države u srednjemu vijeku. Njegovu su vojnu moć potvrđivale pobjede nad Bizantincima i velika pobjeda protiv Bugara. On nije bio samo snažan državnik i ratnik, već i vladar koji se nastojao okružiti obrazovanim ljudima te je bio sklon kulturnom djelovanju. Smatra se utemeljiteljem narodne dinastije nazvane prema njemu: Trpimirovići. Hrvati su prebivali na području južne Panonije, Dalmacije i Neretve. Na ovim su prostorima s vremenom nastale kneževine, Donjopanonska, Dalmacija i Neretvanska kneževina. Ponekad su se kneževine međusobno sukobljavale, tako nam je primjerice poznat sukob između knezova Ljudevita Posavskog i Borne iz Dalmacije. Sukobu je prethodilo veliko nezadovoljstvo prema franačkoj vlasti. Godine 818. Ljudevit se odlučuje na ustanak. Ustanak je dozeo gotovo do Salzburga. Ljudevit je u ljetu 819. poražen u Karantaniji. Ustanak je u konačnici ugušen 822. kada ga je u zavjerio dao smaknuti Bornin ujak Ljedemisl. U osnivanju Dalmatinske kneževine uvelike je pridonijelo pokrštavanje njezinih vladara i stanovništva. Prostor nad kojem vlada prvi dalmatinski knez ne možemo sa sigurnošću odrediti. Donjopanonskom kneževinom se osim prostora između Drave i Save sa središtem u Sisku, nazivao i prostor sjeverno od Drave sa središtem u Blatnom gradu na Balatonu. Prostor između Neretve i Cetine naselila su različita slavenska plemena. Unatoč činjenici da je ovo bila za ondašnje političke prilike relativno mala zemlja, slavenska su plemena uspjela nametnuti vlast brojnijem romanskom stanovništvu i slobodno gusariti Jadranom sve do kraja 8. stoljeća. Neretljani su za svoje doba bili stvarni gospodari Jadrana, posebice njezinog središnjeg djela. Dolaskom Trpimira na vlast 845. godine, zasjele je na hrvatsko prijestolje prva i jedina domaća dinastija Trpimirovići. Njegovo središte Klis je bila ključna utvrda jer je s jedne strane otvarala veze s obalom, dok je s druge strane omogućavala prodor u zaleđe. Prijašnji knezovi u ratovima su djelovali gotovo uvijek pod pokroviteljstvom franačkih careva, Trpimir je sada mogao vojno djelovati gotovo samostalno. Pokrenuo je pohod na „narod Grka“. Pretpostavlja se da je krenuo u rat protiv Splita ili Trogira. Gottshalkov boravak na Trpimirovu dvoru dok ga je tada progonila gotovo čitava Europa jasan je pokazatelj samostalnosti kneževine. Pred sam kraj svoje vladavine Trpimir je bio uvučen u veliki sukob sa bugarskim kanom Borisom. Jedan od razloga bi mogao biti politički interes oba vladara, dakle Trpimira i

Borisa oko područja sjeveroistočne Bosne, drugi bi razlog mogao biti namjera kana da svoj poraz nadoknadi osvajanjem Hrvatske. Trpimir je izvojevao veliku pobjedu čime je na dulje vrijeme osigurao sjevernu granicu Hrvatske. Jednom je za života hodočastio u Čedad (Cividale), koji je bio u središtu Akvilejske patrijaršije. Iz rukopisa sastavljenom u Čedadu možemo saznati da su ondašnji redovnici Trpimira oslovljavali s *domno Tripimero*. Trpimir je nastavio dobre veze sa Splitom koje je započeo njegov prethodnik Mislav. On je poklonio splitskoj Crkvi posjede u zaleđu Klisa. Kršćanstvo se širilo među Hrvatima i iz dalmatinskih gradova u kojima ono nikada nije za razliku od zaleđa i dublje u unutrašnjosti zamrlo. O odnosu kneza Trpimira i Crkve najbolje nam govori njegova darovnica. Dokazi za povijesnu točnost teksta, odnosno da potječe iz 9. stoljeća, govore njegova analiza sadržaja, te imena serva u Mosoru od kojih ni jedno nije bilo kršćansko. U priobalnom dijelu Hrvatske gradovi su bili pod utjecajem Antike, ponajviše što ondje gradski način života nije previše propatio u seobama različitih plemena. Iz tih razloga u 9. stoljeću još uvijek ponegdje u priobalnim gradovima možemo pronaći zapise o posjedovanju robova. Trpimir je nakon svoje smrti uspostavio dinastiju koja je vladala Hrvatskom sve do kraja 11. stoljeća. Za sobom je ostavio dvojicu sinova: Zdeslava i Mutimira. Pretpostavlja se međutim da je ime Petar bilo krsno jednog od dvojice braće. Nije ga naslijedio ni jedan od njegovih sinova, nego je to bio Domagoj. Ratovao je s Arapima, Mlečanima i samim Bizantskim Carstvom. Domagoj je za sobom ostavio nekoliko sinova, no njih je prognao Zdeslav, Trpimirov sin. Dolaskom Zdeslava ojačao je bizantski utjecaj u Dalmaciji i Hrvatskoj. Zbog tog razloga nasljednik velikog Trpimira I. nije dočekan s velikim oduševljenjem. Zdeslava je naslijedio Branimir, koji ga je najvjerojatnije dao smaknuti. Na vlasti je sada ponovno bio čovjek koji nije pripadao rodu Trpimirovića. Za zasluge u dobrom služenju papa ga je na Spasovo 879. na svetoj misi blagoslovio, i Hrvate općenito, što je prema tadašnjem shvaćanju bilo priznavanje neovisnosti. Branimir nije imao sinove, te ga je na prijestolju nakon smrti naslijedio Trpimirov drugi sin Mutimir. Njegovim se dolaskom konačno ustalila dinastija koja je vrlo vjerojatno bez prekida vladala sve do smrti kralja Zvonimira 1089. godine.

Ključne riječi: tri kneževine; sukobi između njih; Trpimirova vladavina, ratovi, odnosi s Crkvom; nasljednici

11. Summary

The rule of Trpimir was a big step for establishing an independent Croatian state in the Medieval Age. His military power was confirmed by victories against Byzantians and a great victory against Bulgarians. He was a strong statesman and warrior, he was included for cultural acting. He is concerned for who were established national dynasty called by him: Trpimirović. Croatians people were dwelt in South panonia, Dalmatia and area around Neretva River. In this all this area were eventually created a couple states such as Downpanonian's Principality, Dalmatia and Neretva's Principality. Sometimes, they were got in the war against each other, such as Ljudevit Posavian and Borna from Dalmatia. The war was preceded by dissatisfaction against government. In the year of 818 Ljudevit decides to take a rebellion against it. In the summer of 819 Ljudevit was defeated in Carantania. Rebellion was suffocated in 822 when Ludevit was killed by Ljudemisl. In establish of Dalmatian's Principality huge factor was christianization of their rulers and population. Borders of first Dalmatian prince wasn't clearly known to nowadays. About his duty in Borna's period is also unknown. Downpanonian's Principality was called the territory between Drava and Sava, which center was in Sisak and also the territory between Drava and Balaton Lake which center was in Balaton City. The territory between Neretva and Cetina were inhabited by different Slavic tribes. Despite the fact that this was relatively small country, this Slavic tribes were succeeded in establishing their own rule. Neretva's populations were truly masters for the Adriatic Sea, especially for middle area of it. When Trpimir became the Prince, his own family was settled on Croatian throne for almost two century. He was under rule of Frankish Emperor and Italian King Lotar. Trpimir's main center was a fort Klis because it had the best directions with coast and the interior of the area. Previous Princes were going to the war mostly under the rule of Frankish Emperor, but now he was able to go under his own. He had to go to the war against Byzantine governor in Dalmatia, which is ended successfully for him. Sojourn of Gottschalk on Trpimir's ruling courtyards when he was the most wanted man in Europe is indicator for Trpimir's strong rule in his Principality. At the end of his rule, he was involved in war against Bulgarian Prince Boris. Maybe is because their both have their interests for north Bosnia, or maybe is because the Bulgarian Prince was defeated early against the King of East Franks. Trpimir was victorious and at the end they have both signed peace. Once for a lifetime he had visit Čedad. It was the

center of Akvilea's Patriarchate. On the manuscript made up here, we can find out that they were called him domno Trpimero. Trpimir has continued good relations with Split, which was started with Mislav. He donated the land to their Bishop in vicinity of Klis. Christianity has spread all over the interior from Dalmatia because in Dalmatia it was never died. Best source for reveal the relationship between Prince and Church is in his Grants. From the verified source we know that he had endowed the Nin's Bishop by given him a land for new church of Saint George. Proof for truthfulness of the text, that it is from 9th century is in content analysis and names of the slaves in Mosor, which either wasn't christian's. In coastal area cities were lived in antique style. because their city life was never interapted by barbarians. This is the main reason why we can stil in 9th century find that some of the important people still have the slaves. The answers for question like how were Croatian's peasant became the slaves is unknown still to us. Croatian's rulers like Trpimir and rulers before him, were usually donated the work force to Bishops and these people are usually became a slaves. After his death, Trpimir left his family on the throne for almost two century. He had two sons: Zdeslav and Mutimir. Neither of them has settled on the throne, his inheritor was Domagoj. Every rebellion against his rule he has suffocate in blood. He has wars with Venetia, Saracens and Byzantian Empire. Domagoj left several sons behind him, but no one of them has inherited him. His inheritod was Zdeslav, one of the Trpimir's sons. At that time Byzantian influence was very strong, also Zdeslav had some help to come back to Croatia by Byzantian Emperior. Because all of this things he wasn't very popular as Prince. After only a year of his rule, he was killed by Branimir, who has inherited him after that. Reasons for his act were several; Zdeslav was under influence of the Byzantian Emperior and he had turned the back of the Pope. Branimir was not from Trpimirović family. For his merities to Church, in year of 879 Pope has blassed him and all his people. In the Medieval style that was recognition of independence. Branimir didn't left any of his sons, so he was inherited bay Trpimir's another son Mutimir. By his arrival his family was finally settled on Croatian throne until death of King Zvonimir in 1089.

Keywords: three Princes; wars between them; Trpimir's rules, his wars, relations with the Church; his descendants